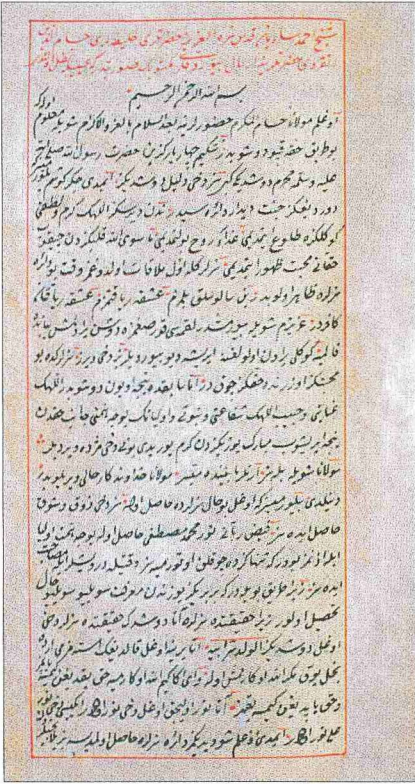

Sârbân Ahmed'in halifesi Hüsameddin'e yazdığı bir mektup (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2848/7, vr. 78*)

ifade etmiştir. Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*'den bir yıl sonra yayımladığı *Melâmî Edebiyatı Metinleri I Kaygusuz Vizeli Alâeddin* adlı çalışmasında Sârbân Ahmed veya Dukakinzâde Ahmed adına kayıtlı bazı divan nüshalarıyla şiir mecmualarında yer alan "Kaygusuz" mahlaslı şiirlerin Sârbân Ahmed'e değil müridi Vizeli Alâeddin'e ait olduğunu tesbit etmiştir. Bu eserde de Sârbân Ahmed'in Dukakinzâde ile aynı kişi olduğu görüşünü sürdüren Gölpinarlı, 1936 yılında yayımladığı *Yunus Emre* adlı kitabında Dukakinzâde'nin Ahmed Sârbân olduğuna dair daha önce kaydettiği bilgilerin yanlış olduğunu söylemiş (s. 298, 299), ancak ayrıntılı bilgi vermemiştir. *Türk Şairleri* adlı eserinin "Ahmed (Dukakinzâde)" maddesinde kaynaklardaki bilgileri değerlendiren Sadettin Nüzhet Ergun, Sârbân Ahmed ile Dukakinzâde'nin ayrı kişiler olduğu sonucuna ulaşmış ve yeni belgeler bulununcaya kadar eldeki divanın Dukakinzâde Ahmed Bey'e ait olduğunun kabul edilmesi gerektiğini söyleyerek Abdülbaki Gölpinarlı'ya itiraz etmiştir. Gölpinarlı ise

daha sonra yayımladığı bir çalışmasında, "Dukakinzâde'nin mezarı Eyüp'tedir, mezar taşı mevcuttur, vefat tarihi 964'tür. Artık bu zat Ahmed Sârbân'dan tamamen ayrılmıştır" demiş (*Yunus ile Aşık Paşa*, s. 48), fakat şiirlerin kime ait olduğu konusunda bir şey söylememiş, daha sonraki çalışmalarında da bu konu üzerinde durmamıştır. Nejat Sefercioğlu, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde yayımlanan "Dukakinzâde Ahmed" maddesinde (IX, 549-550) bu ikisinin ayrı kişiler olduğu görüşünden hareketle divanda yer alan manzumelerin yanlışlıkla Sârbân Ahmed adına kaydedildiğini, kesin bilgiler bulununcaya kadar bunların Dukakinzâde Ahmed Bey'e ait olduğunun kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Kütüphanelerde Ahmed Sârbân veya Dukakinzâde Ahmed Bey adına kayıtlı divan nüshaları üzerine Hüseyin Süzer tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır (*Dukakinzâde Ahmed Bey Divanı*, 1994, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). Bu çalışmada Sârbân Ahmed ve Dukakinzâde Ahmed Bey'in ayrı kişiler ve şiirlerin Dukakinzâde'ye ait olduğu görüşünden hareket edilmiştir. Ancak hazırlayanın, "Küntü kenzen gencine mâlik olan sultan dede" mısraıyla başlayan "dede" redifli manzumenin tamamında Oğlan Şeyh İsmail Ma'sûki'den bahsedildiğini söylemesi, "Pîr olup şekli beşerde ârif-i rabbânîdir / Ana rahminden velâyet gösteren Oğlan Dede" beytinde Pîr Ali Aksarâyî ve oğlu İsmail Ma'sûki'ye açıkça atıfta bulunulması divanın Dukakinzâde'ye ait olduğu görüşüyle çelişki arz etmektedir. Öte yandan tamamen melâmet neşvesi ve Ehl-i beyt muhabbetiyle dolu yaklaşık 3000 beyit ihtiva eden divanın seyri sülûk görmüş sûfî bir şaire ait olması gerekir ki bu özellik Sârbân Ahmed'e uymaktadır. Son zamanlarda yapılan bir çalışmada Sârbân Ahmed'in asıl adının Dukakinzâde Ahmed olduğu belirtilmiş, fakat ayrıntılı bilgi verilmemiştir (Ocak, s. 307). Divanın Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde bulunan iki nüshası üzerine (nr. 74, 82) Ayfer Kayabaşı tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (*Sârbân Ahmed ve Divanı*, 1995, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 65, 70; Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi, *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 333, s. 78; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 252-256; Sun'ullah Gaybî, *Sohbetnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3137, vr. 12*, 35*; La'fizâde Abdülbaki, *Sergüzeşt*, İstanbul, ts., s. 30, 33; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Risâle-i Melâmîyye-i Şüttâriyye*, İÜ Ktp.,

İbnülemin, nr. 3357, s. 15-29; Tomar-Melâmîlik, s. 52, 53; Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayram-ı Veli*, İstanbul 1343, s. 118-121; Hüseyin Vassâf, *Seft-ne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, II, 474-478; *Osmanlı Müellifleri*, I, 20; Abdülbaki [Gölpinarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 54-70, 340-351; a.mlf., *Melâmî Edebiyatı Metinleri I: Kaygusuz Vizeli Alâeddin*, İstanbul 1932, s. 1-72; a.mlf., *Yunus Emre*, İstanbul 1936, s. 298, 299; a.mlf., *Yunus ile Aşık Paşa ve Yunus'un Bâtınlığı*, İstanbul 1941, s. 48-49; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936, I, 277-280; TYDK, I, 114, 141-143; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998, s. 307; Yavuz Tiryaki, "Hayrabolu'da Türk ve İslâm Eserleri", *STAD*, sy. 12 (1993-94), s. 26-27; Nejat Sefercioğlu, "Dukakinzâde Ahmed Bey", *DİA*, IX, 549-550.

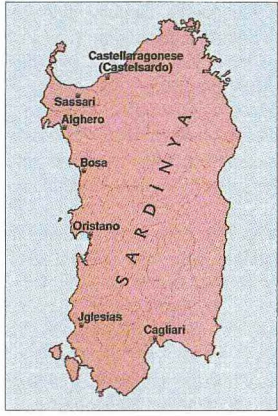
NİHAT AZAMAT

SARDİNYA

Akdeniz'de İtalya'ya bağlı ada.

İtalyanca adı Sardegna'dır (Sardunya); Arap kaynaklarında Sardinia, XIX. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Sardunya şeklinde geçer. İtalya'nın Sicilya'dan sonra en büyük adası olup özerk bir bölgedir. Fransa'ya ait Korsika adasından Bonifacio adı verilen dar bir boğazla ayrılır, çevresindeki küçük adalarla birlikte yüzölçümü 24.090 km²'yi bulur. Çok yeri dağlık görünüşte olan adanın en yüksek yeri Gennargentu zirvesinde 1834 metreye ulaşır. Adanın merkezi Cagliari'dir. Eskiçağ'lardan beri kendine mahsus bir medeniyet geliştiren ve diğer Akdeniz adaları gibi dışarıdan gelen tesirlere açık kalan Sardinia bazı dönemlerde bağımsızlığını aramış, bir aralık oluşturan devlete adını vermiştir. İslâm âlemiyle çeşitli zamanlarda ilişki içinde bulunmuş, bunun etkilerini günlük hayata, siyasete ve kültürüne yansıtmıştır.

Tarihî kaynaklarda adı milâttan önce XIII. yüzyıla kadar iner ve Mısırlılar'ın ada halkını Sardana diye andıkları belirtilir. Adanın milâttan önce IX. yüzyılda Fenikeliler'ce iskân edildiği bilinmektedir. Ardından Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir (m.ö. 238-m.s. 456). Hristiyanlığın Avrupa kıtasında güçlenmeye başlaması üzerine din adamları adada etkili teşebbüsler yaptı ve Roma'da bulunan papalık idaresinin nüfuzunu sağladı. Bizans İmparatorluğu'nun kuvvetli zamanlarında Afrika'nın kuzey tarafındaki mahallî idareye bağlandı (534-1000). Merkezî otoritenin zayıflamasından sonra Cenova Cumhuriyeti ve Pisa gibi küçük devletlerin etkisine girdi. Napoli şehrine hâkim olan Aragonlar (1323-1479) ve İspanyollar (1479-

Sardinya Krallığı'nın parlak dönemdeki şehirlerini gösteren harita ile Sardinya Krallığı'nın dört mori (Afrikalı Arap) içeren arması

1708) burada idarelerini kabul ettirdiler. XVIII. yüzyılda İtalya'da dağınık olan küçük şehir devletleri daha geniş müstakil devletler haline geldiği sırada merkezi Torino olan Piemonte yöresi de bunlara katıldı; etraftaki şehirlerin birleşmesinin ardından bu siyasî teşekküle Sardinya Krallığı adı verildi. İtalyan birliği kurulduğu zaman (18 Şubat 1861) buranın son kralı olan II. Vittorio Emanuele oluşturulan meclis tarafından 17 Mart 1861'de yeni devletin ilk kralı ilân edildi. Ada bu tarihten sonra bir eyalet şeklinde kaldı; hem kendi içinde hem İtalya merkez hükûmeti tarafından çeşitli zamanlarda kabul edilen kanunlara göre mahallî bir idareye kavuştu. Günümüzde de imtiyazlı kanunlarla yönetilmektedir. Fakat belirli bir ekonomik gelişme hiçbir zaman gerçekleşmedi; tarım, hayvancılık, küçük el sanatlarına dayalı ekonomi yanında sanayi hiç kurulamadı. Tarihin en eski devirlerinden beri görülen su-suzluk her bir aşamada menfi yönde etkili oldu. 1968'de başlayan anarşi hareketleri Avrupa kıtasında tesirini gösterirken Sardinya içinde çok daha fazla haklar elde etme ve bağımsız bir devlet kurma eğilimi ortaya çıktı. Alınan sert tedbirler neticesinde merkezi hükûmet bunu bastırdı. Bunun yanında tarihin en eski çağlarından beri zengin bir kültür geleneğine sahip bulunan adanın bu özelliklerinin korunması için müzeler, araştırma merkezleri, kültür evleri kuruldu ve teşvik edildi. 1980'li yıllarda turizm hareketinin gelişmesi yeni bir iş sahasının açılmasına yol açtı, fakat ada halkının dışarıya göçü hiçbir zaman durdurulamadı. Bundan dolayı başta Afrika ülkeleri olmak üzere ucuz emek gücünü karşılamak için resmî veya gayri resmî yollardan adaya yönelik göç hareketi oldu. İslâm ülkelerinden çok sayıda aile buraya geldi. Günümüzde 4 milyon nüfus barındıran adada her türlü siyasî akım mevcuttur.

İslâm Dünyası ile İlişkiler. Sardinya diğer Batı Akdeniz adaları gibi İslâm denizcilerinin akınlarına hedef olmuştur. Çeşitli zenginlikteki ziraat varlığı ekonomik gelişmeleri de beraberinde getirmiş, Akdeniz'in en hareketli esir ticareti burada yoğunlaşmıştır. Afrika'nın kuzey sahillerine sahip olan müslüman idareciler ve denizciler Bizans egemenliğini zayıflatıp 84 (703) yılından itibaren adaya akınlar gerçekleştirdiler, ancak bu akınlar kalıcı olmadı. Bazı araştırmacılar bunu adalılarının kendilerini çok iyi savunmasına ve ilâhî kuvvetlerin yardımına bağlar. Bu durumda sahilleri korumak için kaleler, gözetleme ve haber verme kuleleri inşa edildi, buraların malî ve idarî mesuliyetleri oralandaki ailelere verildi. Bunlar sonraki asırlarda büyük topraklar elde ederek adanın idaresinde söz sahibi oldular. 135'te (752-53) adaya büyük bir İslâm ordusunun gelip hâkimiyet kurduğu ve halkı cizye ödemeye mecbur tuttuğuna dair İslâm kaynaklarında verilen bilgiler Batılı kaynaklar tarafından teyit edilmez. Diğer büyük bir harekâtı 1010-1025 yılları arasında İspanya yarımadasında kurulmuş İslâm emirliklerine bağlı Mücâhidîler'in gerçekleştirdiği üzerinde durulur. Nitekim Mücâhid el-Âmirî 406'da (1015-16) 120 gemi ve 1000 süvariyle adanın büyük bir kısmını fethetmişti. Buna karşılık kıta tarafında kurulmuş küçük İtalyan devletlerinin başta papalık olmak üzere bir müttefik ordusu gönderdikleri, bu gelişme vesilesiyle Katolik kilisesinin adada çok kuvvetli bir teşkilât tesis ettiği belirtilir. İslâm denizcilerinin akınları neticesinde bir askerî ve siyasî başarı elde edilmese de adanın coğrafi yapısı ve özellikleri İslâm coğrafyacılarınca kaydedildi. Ticarî ilişkilerin mahiyeti hakkında arkeolojik kalıntılar belirleyici oldu. Özellikle bulunan paralar (700-778 yılları arasına ait on bir sikke, yedisi bakır), müzelerdeki bazı örnekler ve az sayıdaki mezar kitâbeleri

(1070 ve 1077 yıllarına ait küfi yazılı kitâbeler) söz konusu münasebetleri aydınlatıcı bilgi sağlar. Ayrıca adanın toponimisinde Arapça adlara rastlanır.

Adanın Osmanlılar'la olan ilişkisi, Afrika'nın kuzey taraflarına sahip olup XV. yüzyıl sonunda kuvvetlenen İspanya Krallığı karşısında kendini müdafaa edemeyen mahallî beylerin Osmanlı himayesini istemeleriyle başlar. Mısır'ın ele geçirilmesi ve Kuzey Afrika sahillerine doğru hâkimiyetin genişlemesi Batı Akdeniz'deki Osmanlı gücünü arttırınca ada bundan etkilendi. XVI. yüzyılda Sardinya'yı da hedefleyen akınlar (meselâ 950'de [1543] Barbaros Hayreddin Paşa'nın akını) siyasî olduğu kadar ticarî, iktisadî, kültürel alanda yeni gelişmeleri beraberinde getirdi. XVI. yüzyıl başlarında Piri Reis ada ve çevresi hakkında askerî olduğu kadar iktisadî durumunu da gösteren ayrıntılı bilgiler verdi ve haritasını çizdi. 1560'ta siyasî ilişkiler hız kazandı. 1029-1036 (1620-1627) yılları arasında yapılan akınlar esnasında büyük miktarda mal, para ve köle elde edildi. XVIII. yüzyılda süren akınlar mahallî idarecileri zor durumda bıraktı. Osmanlı Devleti'ne bağlı Garp ocaklarının Batı kaynaklarında "Reggenze" olarak geçen Afrikalı / Mağribli denizcileri Osmanlı himayesi altında olmakla beraber Avrupa kıtasındaki devletlerle bir dizi antlaşma yaptı ve bunlar ada için belirli bir barış zemini getirdiyse de akınlar hiçbir zaman durmadı. Sardinya Krallığı adıyla ortaya çıkan devlet ise 1816'da Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ı yöneten beyler ve dayılarla diplomatik ilişkiler girişip konsolosluklar açtı. Esirler karşılıklı olarak serbest bırakıldı. 24 Haziran 1803'te adanın merkezi Cagliari'de düzenlenen büyük bir âyin esnasında İslâm dinini terkedip Hristiyanlığa geçenler takdis edildi.

Osmanlı Devleti ile Sardinya Krallığı arasında XIX. yüzyıl başlarında İngiltere'nin aracı olması üzerine diplomatik ilişkiler başlatıldı ve kısa zaman içinde ilerledi. Bu ilişkinin esas temeli Cenova Cumhuriyeti'ne dayanmaktaydı. Zira kuvvetini kaybedip tarih sahnesinden silinen Cenova asırların birikiminin uzantısını Sardinya içinde devam ettiriyordu ve girişimler neticesinde 25 Ekim 1823 tarihinde tamamlanan antlaşma yeni bir devri haber veriyordu. Böylece Osmanlı Devleti kendisini yeni bir müttefik edindi, devlet merkezi olan Torino'ya dâimî elçiler tayin edildi. Sardinya Krallığı, İstanbul'daki elçilik yanında konsolosluklar aracılığı ile İtalyan geleneğinin Şark topraklarında devamını sağladı. Osmanlı başşehrine gönderilen kıymetli dip-

lomatlar arasında Ludovico Sauli d'Igliano ile Romualdo Tecco kaleme aldıkları eserler sayesinde öne çıktılar. İlk memleketine döndükten sonra Cenova Devlet Arşivi'ndeki Şark'a dair kayıtları neşretti, diğeri de şarkiyat çalışmalarına eğilip eserler topladı, İran dili ve edebiyatı üzerine çalışmalar yaptı. Adlarını kalıcı kılanlar arasında askerî alandaki birikim ve deneyimini yeni ordu düzeninde uygulayan ve Rüstem Bey adıyla da şöhret yapan Giovanni Timoteo Calosso, İstanbul ve Anadolu hakkında yazıp resimlediği eserlerle bilinen Antonio Baratta sayılabilir. II. Mahmud zamanında getirilen ve sonraları paşa rütbesini alan Giuseppe Donisetti'nin besteleri, yetiştirdiği Türk bestekârlar ve Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası vasıtasıyla varlığını sürdürmektedir. Sardinya Krallığı'nın ağırlığının duyurulmasını sağlayan gelişme Kırım harbine müttelik olarak katılmış olmasıyla ortaya çıktı. Savaş sırasında veya hastalık sebebiyle ölenler Feriköy Mezarlığı'nda özel hazirelere gömüldüler. Yeniköy ve İstinye semtlerinde kurulan hastahaneler bir gelenek meydana getirdi. Bu tarihten sonra İtalyanlar'ın varlığı İstanbul ve liman şehirlerinde hep arttı ve Sardinya Krallığı yaptığı bir dizi antlaşma sayesinde Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki etkinliğini tanıttı. Bu devletin merkezine giden diplomatlar yeni bir anlayışın hazırlayıcısı oldular. Bugün ada mevcut İslâm cemaatinin tam sayısını vermek zor olsa da Fas ve Senegal asıllı olanlar çoktur. Bir miktar Türk vatandaşının bulunduğu 1990'daki bir istatistikte görülür. Cagliari Üniversitesi'nde bazı zamanlar şarkiyat çalışmalarına yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

P. Martini, *Storia delle invasioni degli arabi in Sardegna*, Cagliari 1861; A. Mori, *Gli Italiani a Costantinopoli*, Modena 1906, tür.yer.; S. Bono, *I Corsari Barbareschi*, Torino 1964, tür.yer.; a.mlf., *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler* (trc. Betül Parlak), İstanbul 2003, tür.yer.; L. Vecchia-Vaglieri, "Musulmani e Sardegna", *Atti del I Congresso Internazionale di studi Nord-Africani* (Cagliari 22-25 Gennaio 1965), Cagliari 1965, s. 233-240; E. de Leone, *L'Impero Ottomano nel primo periodo delle Riforme (Tanzimât) secondo fonti italiane*, Milano 1967; B. Manca, *Gli stati del Magreb e la politica estera del Regno Sardo (1773-1787)*, Milano 1971; M. G. Stasolla, *Italia euro-mediterranea nel Medioevo: testimonianze di scrittori arabi*, Bologna 1983, s. 295-303; A. Bausani, *L'Italia nel Kitab-ı Bahriyye di Piri Reis*, Venezia 1990, s. 46-52; G. Bonaffini, *La vita e la storia di Ariadeno Barbarossa*, Palermo 1993, tür.yer.; F. C. Casula, *La Storia di Sardegna*, Cagliari 1993; S. Allievi – F. Dassetto, *Il ritorno dell'Islam. I musulmani in Italia*, Roma 1993,

s. 106; M. Pinna, *Il Mediterraneo e la Sardegna nella cartografia musulmana*, Nuoro 1996, II, 13-20, 50-91, 175-268; F. Russo, *Guerra di Corsica. Raggualio storico sulle principali incursioni turco-barbaresche in Italia e sulla sorte dei deportati tra il XVI ed il XIX secolo*, Roma 1997, I-II; Emre Aracı, *Donizetti Paşa: Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu*, İstanbul 2006, s. 15-89; R. Sandri – Giachino e G. M. di Nomaglio, "La legazione sarda presso la Sublime Porta dal 1815 al 1849", *Gli Italiani di Istanbul. Figure, comunità e istituzioni dalle riforme alla Repubblica 1839-1923*, Torino 2007, s. 297-323; *Muâhedât Mecmuası*, I, İstanbul 1294, s. 108-130; G. Quazza, "La politica orientale sarda nei dispacci del Tecco (1850-1856)", *Rassegna Storica del Risorgimento*, XLVIII/4, Roma 1961, s. 663-680; G. d'Erme, "Romualdo Tecco (1802-1867), diplomatico sardo Orientalista", *Annali della Facoltà di Lingue e Letterature Straniere di Ca' Foscari*, IX/3, (serie orientale 1), Milano 1970, s. 107-122; Münir Aktepe, "II. Mahmud Devrinde Osmanlı-Sardinya Münasebetlerine Dair Bazı Belgeler", *TTK Belgeler*, XI/15 (1986), s. 89-144; XII/16 (1987), s. 101-112; XIII/17 (1988), s. 183-212; P. Ardizzone, "Il Regno di Sardegna e le Reggenze Barbaresche: dalla difensiva all' offensiva", *Studi Magrebini*, nuova serie: II, Napoli 2004, s. 1-69; M. Costanza, "Antonio Baratta e Giovanni Timoteo Calosso: due sudditi Sardi nella Costantinopoli di Mahmud II", *OM*, XXIV, nuova serie: LXXXV/1 (2005), s. 37-55; M. Brondino, "Ambizioni coloniali del Regno Sardo-Piemontese sulla Reggenza di Tunisi (1825-32)", a.e., XXIV, nuova serie: LXXXV/2-3 (2005), s. 327-342; T. Crother Gordon, "Sardinya", *İA*, X, 207-208; G. Oman, "Sardaniya", *EP²* (Fr.), IX, 50-51; Giovanni Scognamiglio, "Donizetti Giuseppe", *DBİst.A*, III, 99-100; Nuran Yıldırım, "İtalyan Hastanesi", a.e., IV, 303.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

SAREKAT İSLAM

Endonezya'da dinî-siyasî bir hareket.

Hacı Semenhûdî adlı Cavalı bir tüccarın önderliğinde Sarekat Dagang İslam (İslâm Ticaret Birliği) adıyla kurulan (1911) ve yerli müslüman halkın ticarî menfaatlerini Avrupalı ve Çin asıllı tüccarlara karşı korumak amacını taşıyan teşkilât, aristokrat bir aileden gelen Hacı Ömer Said Çökroaminoto'nun 1912'de üye olmasıyla yeni bir hüviyet kazandı. 10 Eylül 1912'de adı Sarekat İslam'a (İslâm Birliği) çevrildi ve tüzüğünde amacı "müslümanlar arasında kardeşlik, birlik ve karşılıklı yardımlaşma vasıtasıyla toplumdaki maddî ve mânevî gelişmişliği sağlamak" şeklinde ifade edildi. 1934 yılında ölümüne kadar teşkilâtın etkili ve popüler lideri olan Çökroaminoto kuruluş döneminde sömürge hükûmetine karşı sadakatli bir çizgi izledi ve daima Sarekat İslam'ın siyasî ve devrimci bir hareket olmadığını söyledi. Bununla birlikte bu

söylem Hollandalı yetkililer arasında ihtiyatla karşılandı ve Sarekat İslam'ın hükûmet aleyhtarı bir harekete dönüşebileceği endişesiyle ülke genelinde faaliyet göstermesine ancak 1916 yılında izin verildi. Bundan sonra teşkilât hızlı bir şekilde gelişerek üye sayısını 1917'de 800.000'e çıkardı. Böylece sosyal adaletsizliğe uğrayan kesimler ve umutsuz gruplar arasında taraftar bularak ülkenin ilk millî teşkilâtı haline geldi.

Sarekat İslam gelişmesinin paralelinde siyasî konulara eğilmeye başladı. 1916 yılındaki ilk millî kongrede Çökroaminoto, Endonezya toplumunun birliğini ve Endonezyalılar'ın bir millet olduğunu vurgulayarak Hollanda yönetimi altında ilk defa özerk bir yönetimin kurulmasını talep etti ve halkın siyasî konularda daha fazla sesini duyurabilmesi için bir halk temsilciler meclisi oluşturulmasını savundu. Önceleri kapitalizme ve sömürge rejimine karşı çıkan teşkilâtın lideri Çökroaminoto, 1924'te yazdığı *İslam dan Sosialisme* adlı eserinde ekonomik düşüncelerini sosyalizm temeline oturtmaya çalışırken dinî inancı ve Tanrı'nın varlığını kabul etmeyen Marksizm'i şiddetle eleştirdi. Çökroaminoto, diğer bir Sarekat İslam üyesiyle birlikte 1918'de hükûmet tarafından yeni kurulan Volksraad adlı danışma meclisine tayin edildi. Bunlar, muhalif bir tutum takınarak demokratik usulle seçilmiş bir parlamentonun oluşturulmasını isteyen radikal gruba katıldılar.

I. Dünya Savaşı sonrasında Sarekat İslam kendine ait gazetesi ve birçok şubesi vasıtasıyla geniş bir üyelik ağı kurmuş ve hükûmetin çekindiği ülkenin en büyük millî hareketi haline gelmişti; artık sömürge yönetimine karşı yaygın halk protestoları ve yürüyüşler düzenlemekteydi. Fakat bu hızlı yükseliş devam etmedi; teşkilât 1920'li yıllarda iç çekişmeler, diğer teşkilâtlarla rekabet ve Hollanda baskısı sonucu zayıflamaya başlayarak biri solcu, diğeri İslâmcı olmak üzere iki gruba ayrıldı. İç çekişmelerin yoğunlaşmaya başlaması üzerine teşkilâtın üyelik oranında gerileme oldu ve özellikle çiftçilerin desteği kaybedildi. 1921'de yapılan altıncı kongrede Marksist grup teşkilâttan uzaklaştırıldı. Ayrıca Sarekat İslam bu yıldan itibaren sömürge yönetimini daha fazla eleştirmeye başladı ve ardından hükûmetle iş birliği yapmama kararı alarak hicret politikası benimsedi. 1923 ve 1929 yıllarında iki aşamada Partai Sarekat İslam Indonesia (Endonezya İslâm Birliği Partisi) adlı milliyetçi bir siyasî partiye dönüştü. 1930'lu yıllarda Per-